

innehåller boken en bibliografi men saknar tyvärr index, vilket igen gör den mindre lättillgänglig än den kunde ha varit.

Lena-Sofia Tiemeyer, Örebro teologiska högskola

KLAAS SPRONK OCH EVELINE VAN STAALDUINE-SULMAN (RED.)

Hebrew Texts in Jewish, Christian, and Muslim Surroundings

SSN 69, Leiden: Brill, 2018, inbunden, xii + 348 sidor,

SEK 1180, ISBN: 978-90-04-35840-9

Denna samling artiklar är tillägnad Dineke Houtman i samband med hennes pensionering som professor vid Protestant Theological University i Amsterdam. Enligt redaktörerna speglar boken på ett särskilt sätt en viktig sida av hennes akademiska prestationer, nämligen att bygga broar mellan olika religiösa gemenskaper. Hennes expertområden inom judaistik (Mishna, Tosefta, Targum och den judisk-kristna relationen under medeltiden fram till idag) är också välrepresenterade i volymen. Därför ligger tyngdpunkten i boken på det nätverk av relationer som förenar de tre monoteistiska religionernas heliga skrifter (den hebreiska Tanakh, den kristna Bibeln och Koranen) med varandra. Detta gäller inte enbart själva texterna utan också de många nivåer av läsningar och tolkningar som är ihopblandade och har påverkat varandra. Syftet med bokens spännvidd ger med andra ord ett ganska unikt intryck, då den sträcker sig över tre religioners heliga skrifter genom att diskutera och redogöra för några av de många kontaktpunkter som finns och måste finnas mellan dem i tolkningshistorien.

Bokens omfång är ambitiöst. Boken består av fyra delar med totalt tjugo artiklar plus en introduktion. Med tanke på alla hänvisningar till olika skrifter och primärkällor, är det extra tacksamt att boken är försedd med ett index över antika källor. Eftersom volymen består av hela tjugoen kapitel är de flesta bidragen till antal tecken inte så långa, vilket gör boken mindre tungläst och mer fokuserad på särskilda områden eller teman som kan intressera en studerande eller forskare. För att riktigt kunna gå in i en dialog med innehållet krävs dock en mycket bred inläsning av material och litteratur, vilket antagligen de flesta läsare

inte hunnit med. Därför fungerar volymen bäst som en resurs för väldefinierade forskningsområden eller som introduktion till ett specifikt tema. Bokens fyra delar är: (1) "Hebrew Texts in Jewish Surroundings" (8 artiklar), (2) "Hebrew Texts in Muslim and Christian Surroundings" (6 artiklar), (3) "Hebrew Texts in Jewish and Christian Surroundings" (5 artiklar), (4) "Hebrew Texts in Jewish, Christian and Muslim Surroundings" (1 artikel).

Vad som framgår av bokens struktur är att samtliga artiklar har de hebreiska texterna som logisk utgångspunkt, eftersom både kristen och muslimsk tolkningstradition har sina rötter i det förstnämnda. Alla tre traditioner har utvecklats på olika sätt, vilket de olika författarna inte har förbisett, men fokus är som sagt på det som på olika sätt skapar kontakt mellan dem. Några av artiklarna har titlar som gör deras syften väldigt specifika. I bokens första del finns till exempel: "The Beauty of Sarah in Rabbinic Literature" av Tamar Kadari, i den andra delen finns "Elazar ben Jacob of Baghdad in Jewish Liturgy" av Wout van Bekkum, i den tredje delen finns "The Voice of Community: Jewish and Christian Traditions Coping with an Absurd Commandment (Deut 21:18–21)" av Michael C. Mulder, och i den fjärde och sista delen finns en enda artikel, "A Queen of Many Colours" av Magda Misset-van de Weg, som fokuserar på drottningen av Saba, en av få kvinnor som omnämns i alla tre monoteistiska religionernas heliga skrifter. I dessa ovannämnda fall måste man nästan läsa artiklarna för att förstå vad de handlar om, även om titlarna otvivelaktigt gör en nyfiken på innehållet.

Några artiklar placerar hebreiska texter i ett modernare sammanhang än vad majoriteten av bokens bidrag gör. I första delen har vi artikeln "From 'Writtenness' to 'Spokenness': Martin Buber and His Forgotten Contemporaries on Colometry" av F. J. Hoogewoud, och "Imitating Dutch Protestants: Jewish Educational Literature on the Biblical History from the 19th and the First Half of the 20th Century" av Cees Houtman. I den andra delen finns "Martin Luther—Precursor of Modern Antisemitism?" av Hans-Martin Kirn, "You are Constantly Looking over My Shoulder": The Influence of the Relationship Between Franz

Rosenzweig and Margrit Rosenstock-Huessy on the Gritlium and on "The Star of Redemption" av Harry Sysling och "Local Leadership in the Galilee: *ʿAbd Allāh Salman Saleh Khayr* (1906–1971) av Gert van Klinken", och i tredje delen hittar vi "Noachide Laws: A Viable Option as an Alternative for Full Conversion to Judaism?" av Simon Schoon. I den sistnämnda artikeln analyserar författaren ett modernt fenomen, nämligen att fler kristna ville konvertera till judendomen efter andra världskriget än judar som vill konvertera till kristendomen. Dessa speciella artiklar visar att mötet med hebreiska texter fortsatte och fortsätter än idag.

Övriga artiklar i boken, inräknat de som ingår i min första lista ovan, har gemensamt att de behandlar sina teman utifrån en ursprunglig historisk kontext. I första delen finner vi: "Converted Demons: Fallen Angels who Repented" av Johannes C. de Moor, "Jephthah and Saul: An Intertextual Reading of Judges 11:29–40 in Comparison with Rabbinic Exegesis" av Klaas Spronk, "Two Woman, One God and Reader: Theology in Four Recensions of Hannah's Song (1 Samuel 2:1–10)" av Eveline van Staalduine-Sulman, "Between Hermeneutics and Rhetorics: The Parable of the Slave Who Buys a Rotten Fish in Exegetical and Homiletical Midrashim" av Lieve Teugels och "David's Strengths and Weaknesses in the Targum of the Psalms" av Geert W. Lorein. I andra delen finns "Jewish Influences upon Islamic Storytelling: The Example of David and Bathsheba" av Marcel Poorthuis och "Midrash Bereshit Rabbah in Christian Bindings: A Newly Discovered Medieval Ashkenazic Manuscript Fragment from Jena" av Andreas Lehnardt, och i den tredje delen "Finding Pearls: Matthew 13:45–46 and Rabbinic Literature" av Eric Ottenheijm, "'You Christians are being Led Astray!' Some Notes on the Dialogue of Athanasius and Zacchaeus" av Pieter W. van der Horst och "'Stay Here with the Ass': A Comparing Exegetical Study between Cyril's Fifth Festal Letter and Rabbinic Exegesis in Babylonian Talmud and Genesis Rabbah 56:1–2" av Leon Mock.

Totalt är detta en imponerade samling artiklar, författade av forskare med intresse för specifika dialoger mellan texter och representanter för

olika traditioner inom den monoteistiska religionssfären. Varje artikel är inte lika djuplodande, men visar ändå att i mötet mellan olika andliga skrifter finns det ännu mycket att undersöka och förstå för historiker, teologer och religionsvetare. Helt klart har redaktörerna lagt ner en hel del omsorg för att kunna presentera en fin volym både till innehåll och design. Fler av bidragen är exempelvis illustrerade med bilder i färg av god kvalitet. Om något skall sägas till bokens nackdel, är det att varje artikel nog inte är relevant för alla läsare. Volymen spänner över fyra mycket stora ämnesområden som vart och ett innehåller mycket material, och som har tillkommit under långa tidsperioder. Med tanke på bokens inköpspris köper man nog därför inte volymen som privatperson för enstaka artiklar utan man får i så fall hoppas på att bibliotek med hyfsad budget införskaffar den.

Stefan Green, Åbo Akademi

MIKAEL TELLBE OCH TOMMY WASSERMAN (RED.)

Healing and Exorcism in Second Temple Judaism and Early Christianity

WUNT II 511, Tübingen: Mohr Siebeck, 2019, häftad, xii+ 317 sidor,

SEK 853, ISBN 978-3-16-158936-2

Denna volym innehåller ett urval av artiklar som först presenterades på en internationell konferens vid Örebro teologiska högskola i mars 2018. Boken består av tolv kapitel och en sammanfattande inledning av Mikael Tellbe. De bidragande forskarna är knutna till universitet i Sverige, Norge, Storbritannien och USA. Alla bidrag är skrivna på engelska.

För att en antologi ska vara användbar måste den ha ett väldefinierat tema. Titeln lovar studier om helande och exorcism i andra templets judendom och tidig kristendom. Med undantag för det första kapitlet har antologin ett snävare fokus; elva av de tolv kapitlen fokuserar på helande och exorcism i evangelierna och den tidiga kristendomen. Titeln kunde ha bättre speglat detta smala fokus. Antologin är uppdelad i två delar: "Healing and Exorcism in Second Temple Judendom och